

Investigating the Causal Factors of Moral-religious Education in Primary School Students: a Qualitative Study with an Approach Grounded Theory

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Faeghe Vatani¹
Afsaneh Saber Qarkani^{2*}
Alaedin Etemad Ahari³

How to cite this article

Vatani Faeghe, Saber Gorkani Afsaneh, Etemad Ahari Alaedin, The conceptual dominance of the rule of hardship and hardship on the issue of divorce from the perspective of the teachings of the Qur'an and Sunnah and the laws of the Islamic Republic of Iran, *Journal of Quran and Medicine*. 2023; 7(4): 157-170.

1. PhD student, Department of Educational Management, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Roudehen, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Educational Management, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Roudehen, Iran (corresponding author).

3. Assistant Professor, Department of Educational Management, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Roudehen, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: afsane.saber@yahoo.com

ABSTRACT

The aim of the current research is to investigate the causal factors of moral education in primary school students with a grounded theory approach. research method according to the goal, fundamental-applied; It is a qualitative method. The statistical community in the qualitative section included all the experts, education experts, and educational management professors in Tehran, and 14 people were considered as samples in the qualitative section. In order to collect the information needed for the research, two methods of documentary and field studies were used, and semi-structured interviews were used to collect data. To analyze the collected data, open-centered-selective coding was used. The findings of the research showed that the main dimensions of moral education of students are: Living environment, moral learning, guidance, instability of conditions, skill development and ethics. The necessary components for model research are: Family environment, educational environment, friendly environment, cognitive learning, emotional learning, psycho-motor learning, scientific abilities, persuasion and encouragement, attention to spiritual values, behavioral disorders, negative effects of media, unsafe environment, failure to fulfill educational functions, responsibility, empowerment, awareness, conformity, dignity, legalism and rationalism.

Keywords: Moral education, educational environment, grounded theory, spiritual values.

بررسی عوامل علی تربیت اخلاقی-دینی در دانش

آموزان دوره ابتدایی: یک مطالعه کیفی با رویکرد

گراندد تئوری

فائحه وطنی¹

دانشجو دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی رودهن، ایران.

افسانه صابر گرکانی²

استادیار، گروه برنامه‌ریزی درسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران (نویسنده مسئول).

علاءالدین اعتماد اهری³

استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل علی تربیت اخلاقی در دانش آموزان دوره ابتدایی با رویکرد گراندد تئوری است. روش تحقیق برحسب هدف، بنیادی-کاربردی؛ به روش کیفی است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل کلیه خبرگان خبرگان صاحب‌نظران آموزش و پرورش و اساتید مدیریت آموزشی شهر تهران در نظر گرفته شد که در بخش کیفی 14 نفر به عنوان نمونه در نظر گرفته شد. به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق از دو روش مطالعات اسنادی و میدانی استفاده شد و ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده گردید. برای تحلیل داده‌های گردآوری شده از کدگذاری باز-محموری-گزینشی استفاده شد. یافته پژوهش نشان داد که ابعاد اصلی تربیت اخلاقی دانش آموزان عبارتند از: محیط زندگی، یادگیری اخلاقی، هدایتگری، عدم ثبات شرایط، مهارت افزایی و اخلاق مداری و مولفه‌های لازم جهت تحقیق مدل عبارتند از: محیط خانواده، محیط آموزشی، محیط دوستانه، یادگیری شناختی، یادگیری عاطفی، یادگیری روانی-حرکتی، توانایی‌های علمی، ترغیب و تشویق، توجه بر ارزشهای معنوی، اختلالات رفتاری، اثرات منفی رسانه، فضای ناایمن، عدم تحقق کارکردهای آموزشی، مسئولیت پذیر نمودن، توانمند نمودن، آگاهی بخشی، همنوایی، کرامت طلبی، قانونگرایی و عقلانیت گرایی.

واژگان کلیدی: تربیت اخلاقی، محیط آموزشی، گراندد تئوری، ارزش‌های معنوی.

تاریخ دریافت: 1401/08/10

تاریخ پذیرش: 1401/11/10

*نویسنده مسئول: afsane.saber@yahoo.com

مقدمه

اخلاق از دیر باز یکی از اساسی‌ترین ارکان زندگی بشر به شمار می‌رفته و مایه اصلی امتیاز آدمی نسبت به سایر موجودات نیز هست، و آدمی اصولاً موجودی است که ارزش امور اخلاقی را درک کرده و این ارزشها را می‌تواند در حیات فردی و اجتماعی خود به کار بندد. تغییرات و پیچیدگیهای دنیای امروز، لزوم توجه به اخلاق را پررنگ‌تر کرده، در حالیکه گاهها در جوامع مختلف و گروههای مختلف مردم از سیاستمداران و سرمداران تا عموم مردم، بی‌اخلاقیها و بی‌توجهی به ارزشهای دینی و اخلاقی مشاهده می‌شود. دین مبین اسلام، بیش از هر دین و آیین دیگری بر لزوم اخلاق مداری مردم و حکومت تاکید داشته است (1). امیر مومنان علی (ع) رواج بی‌اخلاقیهایی نظیر محروم ساختن دیگران از حق خود، پرداخت رشوه، به باطل کشاندن دیگران و... در جامعه را از مهمترین علل سقوط جامعه برشمرده‌اند. آن حضرت در بخشی از فرمایش خود، ویژگیهای چنین جامعه‌ای را این طور برمی‌شمردند: «گویندگان سخن حق در این جامعه اندکند، زبانها از گفتن سخن حق ناتوان شده و ملازمان حق بی مقدار گشته‌اند. مردم این زمان بر گناه کمر بسته، و بر سهل انگاری و سازش اتفاق کرده‌اند. جوانشان بدخلق و سالخورده‌شان گناهکار، دانایشان منافق و گوینده‌شان تملق گوست. نه کوچک بزرگ را محترم می‌شمارد، و نه توانگر به تهیدست یاری می‌رساند (2). تربیت اخلاقی نیز، به عنوان یکی از جلوه‌های متعالی تعلیم و تربیت است که هدف عمده آن رشد اخلاقی افراد و به ویژه کودکان به گونه‌ای است که آنان را افرادی نیک بار آورند و به همین جهت معلمان و والدین ناگزیر از توجه و اهتمام نسبت به آن هستند. یک نظر سنجی در آمریکا نشان داده است که 71٪ والدین معتقدند آموزش ارزشهای اخلاقی مهمتر از آموزشهای دانشگاهی برای فرزندان‌شان است (3). با وجود آنکه ارزشهای اخلاقی به طور فطری در همه انسانها وجود دارد، اما بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که کسب ارزشهای اخلاقی را نمی‌توان به خود کاوی صرف محول کرد و کودکان نمی‌توانند بدون کسب نظر بزرگرها، ارزشهای خود را بیابند. بنابراین، از وظایف خطیر والدین و مربیان آن است که روشهای موثر در تربیت اخلاقی کودکان را بشناسند و به کار بندد. حضرت امام علی (ع) در سخنان خود بهترین زمان تربیت را دوران کودکی تا جوانی می‌دانند، زیرا قلب جوان در این زمان سخت نشده، عقل او به امور دنیوی مشغول نیست و نیتی سالم و قلبی با صفا دارد (4).

در واقع خانواده، بنیاد بسیاری از ویژگیهای اخلاقی محسوب می‌شود، یعنی بی‌تردید سوابق خانوادگی در خلق و خوی کودک تاثیر دارد. والدین به طرق مختلف از جمله با ارائه مدل علمی رفتاری خودشان، رفتار اخلاقی کودکان را شکل می‌دهند یا بر آن نوعی فراخور محسوب می‌شوند. به نظر کلبرگ² هدف از آموزش اخلاق

². Kohlberg

¹. Ethical Growth

بالاترین اولویت خود قرار دهند، زیرا این هدف زیر بنای دیگر کارها در مدرسه است (7). غفلت و نا آگاهی در تربیت اخلاقی کودکان ناسامانی‌ها و گرفتاری‌های فراوانی در آینده به دنبال خواهد داشت. پرورش اخلاقی درست، انسان را از تنگناهای بزرگ می‌رهاند و نیرویی است که به انسان به منظور کنترل خود از وارد شدن در تباهی‌ها و لغزش کمک می‌کند. بدهی است وقتی کاری در شرایطی ویژه و در زمان خود انجام گیرد، آثار دلخواه را به دست می‌دهد. در این دوره به خصوص دوره ابتدائی کودک برای تربیت آمادگی کامل دارد و هر تدبیری در تربیت او به کار گرفته شود در دل و جان او نقش می‌بندد و به راحتی از میان نمی‌رود. بنابراین جامعه ما بیش از هر چیز دیگری به نظام تربیتی صحیح اخلاقی، بخصوص برای کودکان نیاز دارد و پژوهش در زمینه چگونگی و پیش بینی تربیت اخلاقی کودکان در عصر کنونی از اهمیت بسزایی برخوردار است. بنابراین با انجام این پژوهش شاید بتوان، قدمی هر چند کوچک در جهت تبیین و پیش بینی زمینه‌های تربیت اخلاقی کودکان در دوره ابتدائی و ایجاد تغییر در روش‌های تربیت اخلاقی برداشته شود و از این لحاظ برای والدین و مربیان در زمینه آشنایی با چگونگی تربیت اخلاقی کودک، راهنمایی باشد. علاوه بر آن انجام این پژوهش مقدمه‌ای بر ضرورت انجام تحقیقات بیشتر در زمینه مسائل مربوط به تربیت اخلاقی کودک، در جامعه ما خواهد بود. تربیت اخلاقی یکی از دورکن اساسی آموزش و پرورش می‌باشد و اگر چه فقط جایز در مدرسه نیست ولی اساساً مدرسه جایی برای پرورش رشد اخلاق است. متولی تربیت فقط مدرسه نیست. حاکمیت، خانواده، صداوسیما و رسانه‌های ارتباط جمعی و مدرسه مهم‌ترین هستند ولی مدرسه در این میان باید نقش علمی‌تری داشته باشد. آموزش اخلاقیات و ارزش‌ها به‌عنوان یک مسئولیت مهم و سنگین بر دوش نظام‌های آموزشی و تربیتی جهان احساس می‌شود و مدارس نمی‌توانند و نباید در برابر موضوع اخلاق ساکت باشند (8). در مدرسه باید مفاهیم تربیتی عینی شود و مصادیق آن تعریف دقیق شود و دانش‌آموز را هدایت نماید تا خود را بشناسد و بتواند درباره درستی و نادرستی رفتارهای خود به قضاوت منطقی برسد. مدرسه می‌تواند مکانی برای اصلاح نکات تربیتی باشد، در صورتی که مدرسه به دانش‌آموز خودشناسی بدهد، تفکر انتقادی و منطقی را بیاموزد و انعکاس رفتار به فرد داشته باشد دانش‌آموز می‌تواند در محیطی آرام به تجزیه و تحلیل رفتارهای خود در همه امور بزند رفتارهای فعلی خود را با رفتارهای منطقی مورد قیاس قرار دهد و خود را اصلاح نماید. مدرسه به‌منزله یک مرکز تربیتی جامعه، در جنبه‌های مختلف زندگی و رشد منش اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر فراوان دارد، آماده کردن شاگردان برای برخورد با اجتماع و کسب مهارت‌های الزام جهت شرکت در زندگی اجتماعی به‌وسیله مدرسه صورت می‌گیرد. مدرسه یک نظام اجتماعی است که سه نقش و مشخصه اصلی دارد: مدیریت مدرسه، معلم و شاگرد. این نقش‌ها

و موازین اخلاقی به فعل رساندن توانایی قضاوت کودک است، تا به وی این فرصت داده شود تا برای کنترل رفتار خویش از قضاوتی درست بهره‌بردارد. سالهای تحصیلی نیز یکی از پیش‌بینی‌های بسیاری قدرتمند رشد اخلاقی است (5). در دهه‌های اخیر منابع مالی و فکری بسیاری در زمینه تربیت اخلاق در مدارس دوره ابتدائی صورت گرفته محققان معیارهای متعددی در زمینه تربیت اخلاق در مدارس بیان نموده‌اند که با وجود تعدد، دارای همگرایی قانع‌کننده هستند. براین اساس ضرورت دارد که مراکز علمی و پژوهشی به این مهم بپردازند و حلاء مطالعاتی در این حوزه را از ابعاد و عرصه‌های مختلف آن شناسایی و برطرف نمایند. تربیت اخلاقی اصطلاح عامی است که در ذیل آن می‌توان رویکردها، تعاریف، اصول، اهداف و روشهای مختلفی را متصور شد، اما با وجود این تفاوت در جهت‌گیری‌ها، همه نظام‌های آموزشی برای عینیت بخشیدن به رویکرد خود در تربیت اخلاقی محتاج هستند که از چارچوب مشخصی پیروی نموده و نقشه راه صریحی را تعقیب نمایند. این نقشه‌راه و برنامه عمل در امر تربیت اخلاقی به عنوان برنامه‌درسی تربیت اخلاقی شناخته می‌شود که به اشکال مختلف توسط متخصصین تعریف شده است برنامه‌درسی تربیت اخلاقی در واقع منظومه‌ای است که در آن رویکرد کلی برنامه‌درسی اخلاق و عناصر وابسته به آن به‌طور صحیح مشخص می‌گردد و سازواری این عناصر با رویکرد و فرهنگ حاکم بر نظام آموزشی تضمین می‌گردد (6).

«قرآن کریم نگاهی خاص به مسائل اخلاقی را پیش‌روی مخاطبین خویش می‌گشاید و زمینه بسیاری از دیدگاه‌های اخلاقی را فراهم می‌سازد. یکی از این دیدگاه‌های مربوط به کارکرد (نتیجه)، اثر و حاصل یک چیز (اخلاق) است. با رجوع به آیات قرآن نظیر آیه هشتم سوره ابراهیم، رفتار اخلاقی، موجب زیادت و نقصان در خود انسان (من) هستند نه زیادت و نقصان در نعمت. این نگرش قرآنی، اخلاق را به‌مثابه مولفه شکل‌دهنده و هویت‌بخش ساختار وجودی انسان می‌نگرد. تمرکز بر تعلیم و تربیت نشان می‌دهد؛ هیچ نظام تربیتی را نمیتوان یافت که برای تربیت انسانها کوشش کند، ولی جهت‌گیری مشخص در این کار نداشته باشد؛ بنابراین، تعلیم و تربیت، عرصه‌ها و وجوه گوناگونی دارد که مهمترین و اصلیت‌ترین آن حوزه (تربیت اخلاقی) است؛ اما این حوزه مستلزم انجام مطالعات علمی گسترده است. تجربه بشری نشان داده است که انسان بدون پابندی به اصول اخلاقی نمی‌تواند زندگی آرامی داشته باشد. چنانچه در کشورهای غربی به دنبال پیشرفت‌هایی که در زمینه علوم تجربی داشته‌اند، به تدریج توجه به اصول اخلاقی و فضائل کم رنگ شده و حتی در برخی موارد با اخلاق و فضائل اخلاقی مبارزه گردیده، اما اخیراً به سبب آسیب‌های جدی که از این طریق به جامعه وارد شده توجه به اخلاق فزونی یافته است. مدارس نیز در یافته‌اند که باید پرورش اخلاقی را

قیح می نامند" (8). خواجه نصیرالدین طوسی نیز در کتاب اخلاق ناصری بیان کرده است: خلق ملکه‌ای نفسانی است که باعث صدور افعال بدون فکر و تأمل است و در حکمت نظری روشن شده است که از کیفیات، آنچه به سرعت از بین می رود، آن را حال خوانند و آنچه زوال آن به کندی باشد، آن را ملکه گویند. پس ملکه کیفیتی بود از کیفیات نفسانی و این ماهیت خلق است. فیض کاشانی در کتاب المحججه البیضاء نیز علم اخلاق را علمی می دانند که: "به کمک آن از حالات مختلف قلب اطلاع حاصل می شود که برخی از آنها پسندیده است، مانند صبر، شکر، اخلاص و شماری دیگر مذموم و قبیح است مانند حد و خیانت" (12).

جایگاه اخلاق

اخلاق از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است بدان اندازه که پیامبر اسلام فرمود: من برای تکمیل کردن خوبی‌های اخلاقی مبعوث شدم. اولین نمودی که از یک شخص در جامعه ظاهر می شود اخلاق آن فرد است. اخلاق، زبانی بین المللی دارد و می توان با آن هر انسانی را تحت تأثیر قرار داد. اگر جامعه‌ای با اعتقادات ما مشکل داشته باشد می توان از طریق اخلاق به آنان نفوذ کرد. فضائل اخلاقی مطلق است و همه آن را می پسندند. زبان امروز دنیا زبان اخلاق است. دین اسلام برای اخلاق، جایگاهی بس رفیع قائل است و منابع اسلامی مملو از آموزه‌های اخلاقی است. هیچ دین و آئینی مانند اسلام و خصوصاً شیعه از لحاظ آموزه‌های اخلاقی از غنا برخوردار نیست. تمام فضاهای اخلاقی که برای یک انسان ممکن است پیش بیاید در دین اسلام بیان شده و از غنای بسیار عجیبی برخوردار است به حدی که هیچ دین و آئینی این غنا را ندارد حتی دین مسیحیت که معروف به دین محبت است در بسیاری از مسائل اخلاقی هیچ راهکار و دستورالعملی ندارد. در کتاب مقدس- مخصوصاً در امثال سلیمان- مسائل اخلاقی زیادی مطرح شده اما همه این‌ها در مقابل دریای روایات و آیات اخلاقی اسلام هیچ است (13).

مؤلفه‌های اخلاق

در علم اخلاق، چند بحث کلی وجود دارد که به حق می توان این مباحث را مؤلفه‌های مهم اخلاق نامید. یکی از این مباحث و نقاط برجسته در اخلاق اسلامی، بحث کمال و سعادت است. از آن جا که سعادت انسان با جهان بینی او در ارتباط است، در اخلاق اسلامی دوماستله مبدأ و معاد در سعادت بسیار مهم می نمایاند. به عبارتی در این مکتب نمی توان سعادت منهای این دو امر در نظر گرفت.

بنابراین نظام اخلاقی اسلام از نظر اعتقادی بر این دو اصل بنا می شود. 1- رابطه انسان با مبدأ(هستی انسان کاملاً وابسته به خداوند بوده و خداوند به تمام معنای کلمه «رب» انسان است. 2- رابطه انسان با معاد(زندگی انسان منحصر به دنیا نیست بلکه زندگی واقعی او آن چنان گسترده است که زندگی دنیا در برابر آن قطره‌ای به حساب نمی آید). اسلام و سایر مکاتب مفهوم سعادت را یک مفهوم مقایسه‌ای می دانند و به معنای دوام لذت و یا دوام نسبی لذت است

قسمتی از سازمان رسمی مدرسه است که باید محیط مدرسه را نیز به آن افزود. محیط مدرسه همان جو روانی- اجتماعی مدرسه است که به نوعی بخش زیادی از شخصیت احساسی، رفتاری و فکری دانش‌آموزان را در برمی گیرد. اگر بر روابط معلم و شاگرد، مدیریت و شاگرد و محیط و شاگرد، ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده کمک خواهد کرد (9). امروزه اخلاق در همه زمینه‌های زندگی جایگاه مهمی دارد. آموزش نیز فرایند اساسی زندگی بشر است. بنابراین، در آموزش و پرورش اخلاق نقش بسیار مهم و موثری دارد. برای اینکه انسان خوبی باشد، اخلاق باید به عنوان یک دوره در سیستم آموزشی قرار گیرد. در این مقاله، درباره آموزش اخلاق در مدارس بحث خواهد شد. در انجام این کار، همچنین بحث خواهد شد که چرا آموزش اخلاق در آموزش مهم است. قبل از بحث در مورد این موضوع، لازم است تعریف شود که اصول اخلاقی چیست و آموزش چیست؟ (10). بی تردید نهادهای زیادی در این راستا مسئول هستند. از نهاد خانواده و مدرسه تا رسانه. اگر توجه خود را به نهاد تربیت رسمی و عمومی معطوف کنیم و بحث را به این سو بکشانیم واقعیت این است مدرسه یا همان نماینده تمام عیار نظام تربیت رسمی و عمومی اگر نگوییم بیش از همه کمتر از بقیه در این مورد نقش ندارد. این موضوع به گونه‌ی مطالبه عمومی از مدرسه نیز هست. جامعه از مدرسه مطالباتی دارد و این مطالبه بخش مهمش اخلاق است و هم این که همه نهادها مسئولیت در این زمینه دارند به ویژه خانواده که یکی از ارکان تربیت در جامعه است. نیاز به آموزش اخلاق در بین دانش‌آموزان مقطع ابتدایی بیش از پیش احساس می‌شود. چون مسئله وضعیت آموزش و تربیت اخلاق در مقطع ابتدایی شهر تهران از ابهام رنج می‌برد و پژوهشی در قالب شناخت تمام عوامل مؤثر بر آموزش اخلاق در مدارس انجام پذیرفته است. بنابراین محقق در پی شفاف‌سازی وضعیت آموزش اخلاق و تربیت اخلاقی در مدارس و نیز ارائه سازوکارهایی برای ارتقای آن، از طریق آموزش و فعالیت‌های رسمی و غیر رسمی است که روشن شدن این مسئله منجر به ارتقای کیفی و بهبود اخلاقیات در نظام آموزش و پرورش می‌گردد. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل علی تربیت اخلاقی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر تهران با رویکرد گراندد ثئوری می‌باشد.

ادبیات نظری پژوهش

تعریف مفهوم اخلاق

واژه اخلاق جمع خلق و خلق است و در لغت به معنی "مفاهیم خوی‌ها، طبیعت باطنی، سرشت درونی، طبع، مروت، خوشرفتاری" (11). ابوعلی ابن مسکویه که از عالمان پیشین است در تعریف علم اخلاق چنین می‌گوید: "خلق همان حالتی است که برای نفس انسانی حاصل می‌گردد که نفس را به جانب افعال آن و بدون تفکر و تأمل به سوی کارهایی تحریک و فرا می‌خواند." "در آن هیئت نفسانی و حالت راسخه‌ای که خلق نامیده می‌شود، اگر کانون افعال نیکو باشد، آن را خلق حسن و اگر مصدر اعمال زشت باشد، آن را خلق

کرد. علاوه بر آن از «سلسله دروس اندیشه‌های بنیادین اسلامی» که توسط مؤسسه آموزشی - پژوهشی امام خمینی انتشار یافته است و از غنای خوبی برخوردار است می‌توانید بهره مند شوید (8).

نقش آموزش و پرورش در بهبود تربیت اخلاقی دانش‌آموزان

اینکه آموزش و پرورش در تربیت نیروی انسانی آینده نقش زیربنایی دارد، بر کسی پوشیده نیست. اما منظور آموزش و پرورش نباید فقط پرورش نیروهای مشخصی باشد که از نظر فنی و در رشته‌های گوناگون صاحب نظر باشند، بلکه آموزش و پرورش باید در کنار آموزشهای رسمی و برنامه ریزی شده در زمینه‌های اجتماعی و اخلاقی، به طور جدی برنامه ریزی کند و این به سبب آن است که دانش‌آموزان و جوانان وقتی افراد مفیدی می‌شوند که بتوانند مشکلات جامعه را از طریق ایفای نقش خود برطرف کنند. یکی از پدیده‌های که نقش دانش‌آموزان را در حل مشکلات جامعه کاربردی می‌کند، مسأله تقویت وجدان و تعهد اجتماعی آنان است که اگر در مسیر درستی قرار گیرد، راه سازندگی هموار خواهد شد. بنابراین، آموزش و پرورش باید در این زمینه‌ها به تقویت ارزشهای اخلاقی وجدان و تعهد اجتماعی دانش‌آموزان بپردازد. شرط اساسی برای پذیرش مسئولیت و تقویت تعهد اجتماعی دانش‌آموزان، رشد اجتماعی آنان است. بطوری که افراد بتوانند در جامعه اظهار نظر، ایفای نقش و انتقاد کنند و مسئولیتی بپذیرند. قبل از ورود دانش‌آموزان به جامعه، مدرسه و آموزش رسمی باید روحیه گروه‌گرایی را در آنان تقویت کنند. تقویت روحیه گروه‌گرایی موجب می‌شود که دانش‌آموزان به مزایایی از قبیل مزایای اقتصادی و مالی، تأمین و اهمیت ارضای نیاز گروهی و اجتماعی و کسب هویت و تشخیص فردی دسترسی یابند. امروزه آموزش و پرورش باید مهارت کار کردن با گروهها را به دانش‌آموزان یاد دهد. زیرا پیوندهای میان اشخاص از عوامل کلیدی کامیابی در کار است. کارها در میان گروههای کار و براساس مبانی تازه‌ای که حرمت و پاس فردی زیر ساز آنهاست پیش برده می‌شود. با آموزش تقویت خودباوری در دانش‌آموزان توسط آموزش و پرورش آنان خود را باور می‌کنند و با اطمینان و اتکای به خود در مسئولیتهای اجتماعی شرکت می‌جویند. مقدمه خودباوری، خویش‌شناسی است و خویش‌شناسی نردبان معرفت است (14).

نقش مدرسه در بهبود تربیت اخلاقی دانش‌آموزان

تحقق ارزشهای اخلاقی در مدرسه در صورتی میسر است که معلمان و کارکنان مدرسه به این ارزشها معتقد بوده، مهارتهای لازم را برای تبدیل آنها به هدفهای رفتاری کسب کرده باشند. بسیاری از مدیران و معلمان از این شکایت دارند که به رغم اندرزه‌های اخلاقی که در کتب درسی دانش‌آموزان گنجانیده شده است و سخنانی که در خلال برنامه‌های صبحگاهی یا سایر مراسم مدرسه برای آنان ایراد می‌شود و وجود اشعار و جملات زیبایی که با خط خوش بر در و دیوار مدرسه برای جلب توجه شاگردان نوشته می‌شود، رفتارهایی مانند

و حتی مکاتب مادی نیز در زمینه سعادت دنیوی همین تفسیر را دارند. با این تفاوت که مکتب اسلام بر اساس ایمان به جهان پس از مرگ، از وجود لذت و آرام دیگری نیز خبر می‌دهد و در مرحله نخست، لذت دائمی و جاودانی آخرت را معرفی می‌کند

مؤلفه مهم بعدی در اخلاق اسلامی استناد به وحی در تفسیر واژه‌های «خوب، بد، باید و نباید» است. در یک دید کلی «هر چه ما را به سعادت برساند خوب است» و همه مکاتب در این قضیه اتفاق دارند. اما آن چه مهم است این است که مصادیق این خوبی چیست؟ جواب اجمالی این است که با توجه به پیچیدگی و ابعاد گوناگون انسان، تشخیص راه وصول به سعادت، فقط با تکیه بر دانش بشری ممکن نیست و برای رسیدن به مصادیق حقیقی رسیدن به سعادت باید دست به دامن دانش فراگیری و وحی نیز شد. اصولاً تمام احکام ارزشی (خوب و بد) و احکام الزامی (باید و نباید) در راستای همین اعتقاد یعنی استناد به وحی تعریف میشود.

یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اخلاق اسلامی بحث «نیت و انگیزه» است. مکاتب اخلاقی دیگر توجه خود را به فعل اخلاقی معطوف داشته و از نیت و انگیزه عمل غافل شده اند. تنها مکتب اخلاقی کانت به بحث نیت پرداخته است البته «نیتی که کانت ملاک ارزش قرار می‌دهد نیت اطاعت حکم عقل و احترام به قانون است و این چیزی متفاوت با نظر اسلام خواهد بود» (3). اسلام علاوه بر حسن فعلی بر حسن فاعلی نیز تکیه دارد. توضیح آن که یک عمل می‌تواند به انگیزه‌های متفاوت انجام گیرد مانند ارضاء عواطف انسانی، تأمین نیازهای مادی خود یا دیگران، شهرت طلبی و... و سرانجام ممکن است انگیزه الهی کسی را وادار به انجام کاری کند و به خاطر خشنودی خداوند این کار را انجام دهد. در این صورت است که بنا بر دستور اسلام عملی ارزش می‌یابد.

مؤلفه دیگر فراگیری و جامعیت اخلاق اسلامی است. بنابراین - فراتر از مبانی و مبادی- از اخلاق به سراغ حوزه‌های ارتباط انسان می‌رویم. از نظر عقلی این ارتباطات در چند حوزه می‌تواند باشد. 1- ارتباط با خداوند (اخلاق بندگی) 2- ارتباط با خود (اخلاق فردی) 3- ارتباط با انسان‌های دیگر (اخلاق اجتماعی) 4- ارتباط با طبیعت.

نکته دیگر در آشنایی با اخلاق اسلامی و مؤلفه‌های آن، آشنا شدن با مکاتب اخلاقی متفاوت و رویکردهای مختلف به اخلاق است. در این میان می‌توان مکاتب اخلاق فلسفی، اخلاق عرفانی، اخلاق نقلی و اخلاق تلفیقی را نام برد. برای آشنایی با این مکاتب و کتاب‌های اخلاقی مختلف می‌توانید به کتابشناخت اخلاق اسلامی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی مراجعه کنید. اگر بتوانید با مشورت یکی از اساتید، در زمینه معارف دینی، به یک سیر مطالعاتی دست پیدا کنید و به ترتیب و نظم از مجموعه آثار شهید مطهری استفاده ببرید پسندیده و زیباست. زیرا کتب آن شهید بدون استثنا مفید و ارزشمند است و در گسترش و تعمیق معارف دینی تان کمک خواهد

حول این سؤالات شکل گرفته اند: چگونه، در چه سنی و با چه سازوکاری قوای اخلاقی کودک شکل می گیرند و تواناییهای اخلاقی او تثبیت می شوند. حاجی صادقی (4) در پژوهشی تحت عنوان "شناسایی عوامل موثر بر رشد اخلاقی و اجتماعی دانش آموزان دخترانه دوره ابتدایی شهر تهران" به این نتیجه رسید که به نظر معلمان، عوامل موثر بر رشد اخلاقی دانش آموزان عبارتند از خانواده و معلمان که به ترتیب به میزان 0/416 و 0/189 با رشد اخلاقی دانش آموزان رابطه دارد. محمد اسماعیل (19) در پژوهشی به "بررسی و مقایسه رشد اخلاقی نوجوانان عادی و دارای اختلال سلوک" پرداخت. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پاسخهای نوجوان دارای اختلال سلوک نشان داد که مراحل رشد اخلاقی نوجوانان 12 تا 17 ساله دارای اختلال سلوک با الگوی ارائه شده از جانب کلبرگ مطابقت دارد و به موازات بالا رفتن سن، سطح استدلال اخلاقی آنان نیز رشد می یابد؛ اما مقایسه نسبت پاسخهای آنان با نسبت پاسخهای نوجوانان عادی در داستانهای کلبرگ نشان داد که استدلال اخلاقی کودکان و نوجوانان دارای اختلال سلوک با استدلال اخلاقی نوجوانان عادی سنین 12 سال در سطح اول و دوم تفاوت دارد. استمس (20) در پژوهشی تحت عنوان "رابطه رشد اخلاقی و مسئولیت پذیری" نشان داد که اگر قضاوت و استدلال اخلاقی به تأخیر بیفتد، حتی بعد از کنترل وضعیت اقتصادی، اجتماعی، جنسیت، سن و هوش، رشد اخلاقی کاملاً با بزهکاری و بی مسئولیتی جوان رابطه دارد.

گرشام، واتسون² (21) در پژوهشی در زمینه مهارتهای اجتماعی، به این نتیجه رسیدند که روابط اجتماعی مجموعه‌ای از تواناییها هستند که روابط اجتماعی مثبت و مفید را آغاز و حفظ نماید. دوستی و صمیمیت با همسالان را گسترش دهد، سازگاری و رضایت بخشی را در مدرسه ایجاد کند، به افراد اجازه دهد که خود را با شرایط وفق دهند و تقاضاهای اجتماعی را بپذیرند. البته گروه همسال می‌تواند مهارت اجتماعی را گسترش دهد و تربیت اخلاقی را نیز تقویت کند. کینگ³ (22) در پژوهشی به "بررسی رشد اخلاقی کودکان و دلایل ارتکاب اعمال خشونت بار حتی ارتکاب قتل از سوی آنان" پرداخت. کینگ در نهایت نتیجه می‌گیرد نوجوانان و کودکانی که اقدام به جرایم خشونت بار می‌کنند، اغلب دارای اختلالات روانی روده و استدلال اخلاقی ضعیفی دارند و نیازمند درمان هستند. کلادیانوس و ریچموند⁴ (23) در پژوهشی تحت عنوان "رابطه رشد اخلاقی و شرکت در جلسات بحث درباره معماهای اخلاقی" به این نتیجه رسید که ارائه آموزشهای مربوط به استدلال اخلاقی، تحول اخلاقی و شرکت در جلسات بحث درباره معماهای اخلاقی به صورت برخط به دانشجویان رشته تربیت معلم ابتدایی و متوسطه

تقلب، دروغگویی، بی‌اعتنایی به مقررات، خشونت و پرخاشگری در بسیاری از مدارس مشاهده می‌شود. در برخی از مدارس زنگ تفریح برای درگیری شخصی دانش‌آموزان است و اگر دخالت بزرگسالان مدرسه نباشد، مسائل ارتباطی بچه‌ها می‌تواند به خشونت و آسیب‌رسانی به یکدیگر و به وسایل مدرسه منتهی گردد. این مریبان با آگاهی از اینکه مدرسه مهمترین محل پرورش دانش‌آموزان است مایلند نقش مثبتی در شکل دادن به شخصیت کودکان و نوجوانان داشته باشند، اما روشهای سنتی رفتار و برخورد آنان با دانش‌آموزان پاسخگوی این نیاز نیست. آنان معمولاً در مقابل مسائل انضباطی شاگردان سعی می‌کنند با نصیحت، تشویق رفتار مناسب و با صحبت در مورد ارزشهای اخلاقی، شاگردان را متوجه عواقب رفتار خود کنند. اما با کم‌اثر بودن این رفتار دلسرد و ناامید گشته و عاقبت ناچار می‌شوند اعمال قدرت کنند و با سرزنش، تنبیه، اخراج از کلاس و در نهایت اخراج از مدرسه به رفتار نامناسب دانش‌آموزان بی‌انضباط خاتمه دهند. این نوع رفتار در بسیاری از موارد به ویژه در مناطق محروم، توسط برخی از اولیا که در برقراری نظم و اخلاق در خانه ناتوانند و تربیت اخلاقی فرزندان خود را یکسره از مدرسه انتظار دارند، تشویق می‌گردد و اصطلاح «گوشتش مال شما، استخوانش مال ما» اصطلاح قدیمی و آشنا برای بسیاری از معلمان آن نواحی است (15).

پیشینه تحقیق:

ساجدی (16) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی عوامل موثر بر رشد اخلاقی دانش آموزان» به این نتیجه رسید که توجه والدین به مراحل تحول تربیت اخلاقی در سنین کودکی زمینه ساز پرورش رفتار اخلاقی آنها می‌گردد، از مهمترین رسالتهای تربیتی آنها در شکل دهی شخصیت فرزندان می‌باشد. اما این رسالت و ظرفیت بدون بکارگیری هنر لطیف ارتباط موثر با او رخ نمی‌دهد. زنگه (1617) در تحقیق تحت عنوان رویکردها و روشهای تربیت اخلاقی و ارزشی بیان داشت هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند مستقل از ملاحظات اخلاقی و ارزشی به سامان بخشی امور اجتماعی و فرهنگی خود اقدام نماید؛ به این خاطر که مسئله اخلاق و ارزشها مقوله‌هایی هستند که تمامی مناسبات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و رفتاری را متأثر می‌سازند. تحریری (18) در تحقیقی تحت عنوان تحلیلی بر اهداف تربیت اخلاقی و اجتماعی از دیدگاه هابر ماس بیان داشت که پس از رنسانس آدمی بر آن بود تا با تسلط بر طبیعت به آرامش دست یابد و یا حداقل زندگی راحت تری را تجربه نماید، اما گذر زمان نشان داد که آدمی در دست یابی به آرمانها و تصوراتی که تفکر مدرن مد نظر داشته، ناموفق بوده است. شیخ رضایی (5) در پژوهشی با عنوان "رشد اخلاقی کودک و ادبیات داستانی به همراه بررسی آثار داستانی جمشید خانیان از منظر رشد اخلاقی" به این نتیجه دست یافت که نظریه‌های روانشناختی درباره اخلاق عمدتاً

³.King

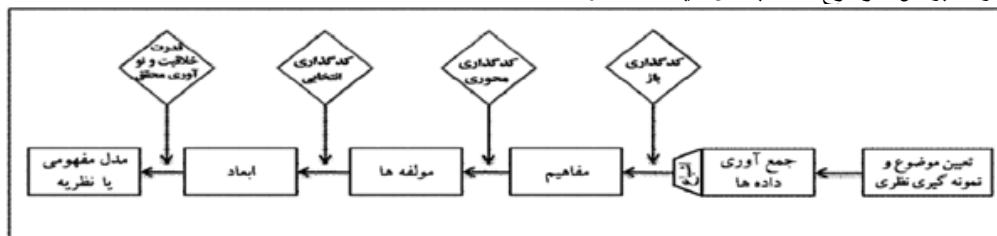
⁴.Cladianos & Richmond

¹.Stams

².Watson & skinner

متعدد صورت گرفت. فرایند مصاحبه به گونه‌ای طراحی شد که بعد از هر مصاحبه داده‌ها کدگذاری و تحلیل شدند تا ضمن شناسایی ابعاد مطرح شده توسط صاحب نظران اولیه، این ابعاد در مصاحبه‌های بعدی پیگیری شوند. در پژوهش حاضر بعد از تکرار مولفه‌هایی که در مصاحبه‌ها صورت گرفت برای اطمینان از فراوانی یافته‌ها تکرار شده و جهت اطمینان بیشتر مصاحبه تکمیلی دیگر هم انجام شد، بطوریکه ابتدا با 10 تن از خبرگان صاحب نظر مصاحبه‌ای صورت گرفت، اما تکرار پاسخدهی در بین 10 تن به تعداد لازم مشاهده نگردید، برای این منظور در مرحله اول 2 نفر دیگر در مصاحبه شرکت داده شدند و در برخی از پاسخ‌ها اشباع نظری مشاهده شد اما پژوهشگر برای یقین حاصل نمودن از اشباع نظری 2 نفر دیگر را برای مصاحبه انتخاب و پس از تحلیل پاسخ‌های آنها اشباع نظری مولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده صورت پذیرفت و با مشورت استاد راهنما و مشاور ضرورت حضور افراد بیشتر در مصاحبه احساس نگردید. بنابراین حجم نمونه در مرحله کیفی تحقیق برابر با 14 نفر می باشد.

جهت شناسایی ابعاد و مولفه‌های تربیت اخلاقی دانش آموزان در مدارس دوره ابتدایی شهر تهران از روش تحقیق کیفی مبتنی بر گراندد تئوری جهت اکتشاف ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها استفاده شد.

شکل 1: مراحل اجرای پژوهش به صورت (گراندد تئوری)

آمده از مصاحبه و نیز مبانی نظری از سه نوع کدگذاری استفاده شده است که عبارت‌اند از:

- کدگذاری باز
- کدگذاری محوری
- کدگذاری انتخابی

در بخش کیفی این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه‌شوندگان، برای بررسی مقدماتی شش سؤال کلی مصاحبه استفاده شد که این سؤال‌ها بر گرفته از موضوع و اهداف پژوهش بود که در جدول 1 به آن اشاره شده است.

سبب ارتقاء معنی دار نمره رشد اخلاقی آنها گردید. گریچ و فینچام¹ (24) استدلال کرده‌اند که الگودهی والدین می‌تواند تاثیر مستقیم تری بر رشد اخلاقی کودکان داشته باشد. کودکان تعاملات والدین با یکدیگر، با اعضای خانواده، و سایرین را از نزدیک مشاهده می‌کنند و از مشاهده آنها مطالب زیادی درباره نحوه تعامل با دیگران یاد می‌گیرند.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش برحسب هدف، بنیادی-کاربردی؛ برحسب نوع داده پژوهش از نوع کیفی می باشد. مرحله کیفی پژوهش بر اساس روش داده بنیاد و به روش گراندد تئوری گلایزر اشتراوس انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل کلیه خبرگان صاحب نظران آموزش و پرورش و اساتید مدیریت آموزشی می باشد. روش اصلی گردآوری داده‌ها در این روش استفاده از انواع مصاحبه است با تحلیل و کدگذاری متن مصاحبه‌ها به ارائه مدل پارادایمی پرداخته می‌شود. از طریق نظریه داده بنیاد نظریه پردازی بر مبنای مفاهیم اصلی حاصل از داده‌های موجود در زمینه شکل می‌گیرد. از طریق بهره گیری از مبانی نظری و داده‌های حاصل از نظر متخصصان که از طریق اجرای مصاحبه نیمه ساختاریافته بدست می‌آید و منجر به شناخت مدل (برنامه) می‌گردد، انجام می‌شود. در مرحله مقدماتی به منظور آگاهی از نظر خبرگان موضوع، مصاحبه‌های نیمه ساختارمند

روش تحلیل داده‌ها در بخش کیفی کدگذاری نظری برگرفته از روش نظریه پردازی داده بنیاد بود. کدگذاری نظری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند و فرایند اصلی است که طی آن نظریه بر اساس داده‌ها تدوین می‌شود. در این روش سه رکن اصلی "مفاهیم" "مقوله‌ها" و "قضیه‌ها" وجود دارند. در این شیوه نظریه بر اساس "داده‌های خام" شکل می‌گیرند.

تحلیل داده‌ها، محور اصلی نظریه برخاسته از داده‌ها است. در هر مطالعه به عنوان یک کل، جمع‌آوریداده‌ها، تنظیم داده‌ها و تحلیل داده‌ها به هم وابستگی متقابل دارند. برای تحلیل داده‌های به دست

جدول 1: سؤال‌های مصاحبه با خبرگان

ردیف	سؤال
1	شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان دوره ابتدایی در شهر تهران چه می باشد؟

¹Grych & fincham

تأیید و تشویق رفتارهای کودک و حمایت دوستانش از وی موجب می‌شود که احساس کند رفتار صحیحی داشته هرچند آن رفتار در جامعه و خانواده غلط باشد.

جدول 4: شاخص‌های شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان در قالب کدگذاری باز

کد مقوله	کد مصاحبه شونده	مفاهیم استخراجی اولیه
I11, I6, I5, I1, I4	MA1	تربیت اخلاقی دانش آموزان تحت تاثیر گروه همسالان قرار می‌گیرد.
I3, I7, I12	MA2	مدارسی با جو سازمانی باز زمینه مساعدتری برای تربیت اخلاقی دانش آموزان فراهم می‌آورند.
I9, I6, I5, I1, I4	MA3	رفتار خانواده با مستمندان و آسیب دیدگان جامعه نقش بسزایی در تربیت اخلاقی فرزندان دارد.
I9, I2, I8, I6	MA4	خانه بهترین مکان است تا فرزندان از طریق آزمون و خطا بیاموزد چگونه بر وسوسه هایش پیروز شود و در شرایط پر تنش بر خود مسلط باشد و مناسب تربیت شوند.
I12, I4, I2	MA5	در بسیاری از موارد کج رفتاری فرزندان ناشی از عدم وجود یا بی ثباتی قوانین اخلاقی در خانواده است؛ به این معنا که ممکن است در محیط خانه، اصول و ارزش‌های رفتاری روشن نباشد.
I10, I9, I1, I11, I3	MA6	نوجوان و جوان در خانواده‌های آشفته، با مشکلات عدیده‌ای به خصوص در زمینه اخلاقی دست و پنجه نرم می‌کند.
I12, I6, I10, I7, I2	MA7	خانواده‌های متزلزل که بر اثر طلاق یا مرگ از هم فرو پاشیده اند، محیط مساعدتری برای رشد رذایل اخلاقی دارند؛
I8, I2, I3, I5	MA8	خانواده به تربیت اخلاقی فرزندان نیازمند است.
I5, I7, I1, I9	MA9	معلمان برای آموزش با دانش آموزان اخلاق مدار راحت هستند.
I5, I4, I6,	MA10	تربیت اخلاقی دانش آموزان با محیط آموزشی در ارتباط است.
I2, I6, I1	MA11	اختلافات شدید خانوادگی مانع ایجاد روابط سالم میشود و آثار این مشاجرات و درگیری‌ها تا مدتها بر نوجوان باقی می‌ماند.
I11, I8, I1, I3, I5	MA12	استفاده از فعالیتهای یادگیری مشارکتی در مدارس نقش بسزایی در تربیت اخلاقی دانش آموزان دارد.
I3, I1, I5, I10, I12	MA13	رعایت نظم و انضباط در مدرسه بر شکل گیری و ثبات اصول اخلاقی تاثیرگذار است.
I2, I6, I5, I7	MA14	تأیید و تشویق رفتارهای کودک و حمایت دوستانش از وی موجب می‌شود که احساس کند رفتار صحیحی داشته هرچند آن رفتار در جامعه و خانواده غلط باشد.

با برجسب حرف MA مشخص شده است.

در جدول فوق شاخص‌های استخراج شده شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان جهت نام گذاری اولیه و کدگذاری باز

جدول 5: مولفه‌های شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان در قالب کدگذاری محوری

کد مفهوم	مفاهیم استخراجی اولیه	ردیف
MRA1	رفتار خانواده با مستمندان و آسیب دیدگان جامعه نقش بسزایی در تربیت اخلاقی فرزندان دارد.	1

MRA2	2	خانواده به تربیت اخلاقی فرزندان نیازمند است.
MRA3	3	خانه بهترین مکان است تا فرزندان از طریق آزمون و خطا بیاموزد چگونه بر وسوسه هایش پیروز شود و در شرایط پر تنش بر خود مسلط باشد و مناسب تربیت شوند.
MRA4	4	اختلافات شدید خانوادگی مانع ایجاد روابط سالم میشود و آثار این مشاجرات و درگیری‌ها تا مدتها بر نوجوان باقی می ماند.
MRA5	5	نوجوان و جوان در خانواده‌های آشفته، با مشکلات عدیده‌ای به خصوص در زمینه اخلاقی دست و پنجه نرم می کند.
MRA6	6	خانواده‌های متزلزل که بر اثر طلاق یا مرگ از هم فرو پاشیده اند، محیط مساعدتری برای رشد رذایل اخلاقی دارند؛
MRA7	7	در بسیاری از موارد کج رفتاری فرزندان ناشی از عدم وجود یا بی ثباتی قوانین اخلاقی در خانواده است؛ به این معنا که ممکن است در محیط خانه، اصول و ارزش‌های رفتاری روشن نباشد.
MRB1	8	معلمان برای آموزش با دانش آموزان اخلاق مدار راحت هستند.
MRB2	9	تربیت اخلاقی دانش آموزان با محیط آموزشی در ارتباط است.
MRB3	10	مدارسی با جو سازمانی باز زمینه مساعدتری برای تربیت اخلاقی دانش آموزان فراهم می آورند.
MRB4	11	استفاده از فعالیتهای یادگیری مشارکتی در مدارس نقش بسزایی در تربیت اخلاقی دانش آموزان دارد.
MRB5	12	رعایت نظم و انضباط در مدرسه بر شکل گیری و ثبات اصول اخلاقی تاثیرگذار است.
MRC1	13	تربیت اخلاقی دانش آموزان تحت تاثیر گروه همسالان قرار می گیرد.
MRC2	14	تأیید و تشویق رفتارهای کودک و حمایت دوستانش از وی موجب می شود که احساس کند رفتار صحیحی داشته هرچند آن رفتار در جامعه و خانواده غلط باشد.

موجود، می توان 3 مولفه شناسایی نمود و این 3 مولفه بعد شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان را تشکیل می دهد.

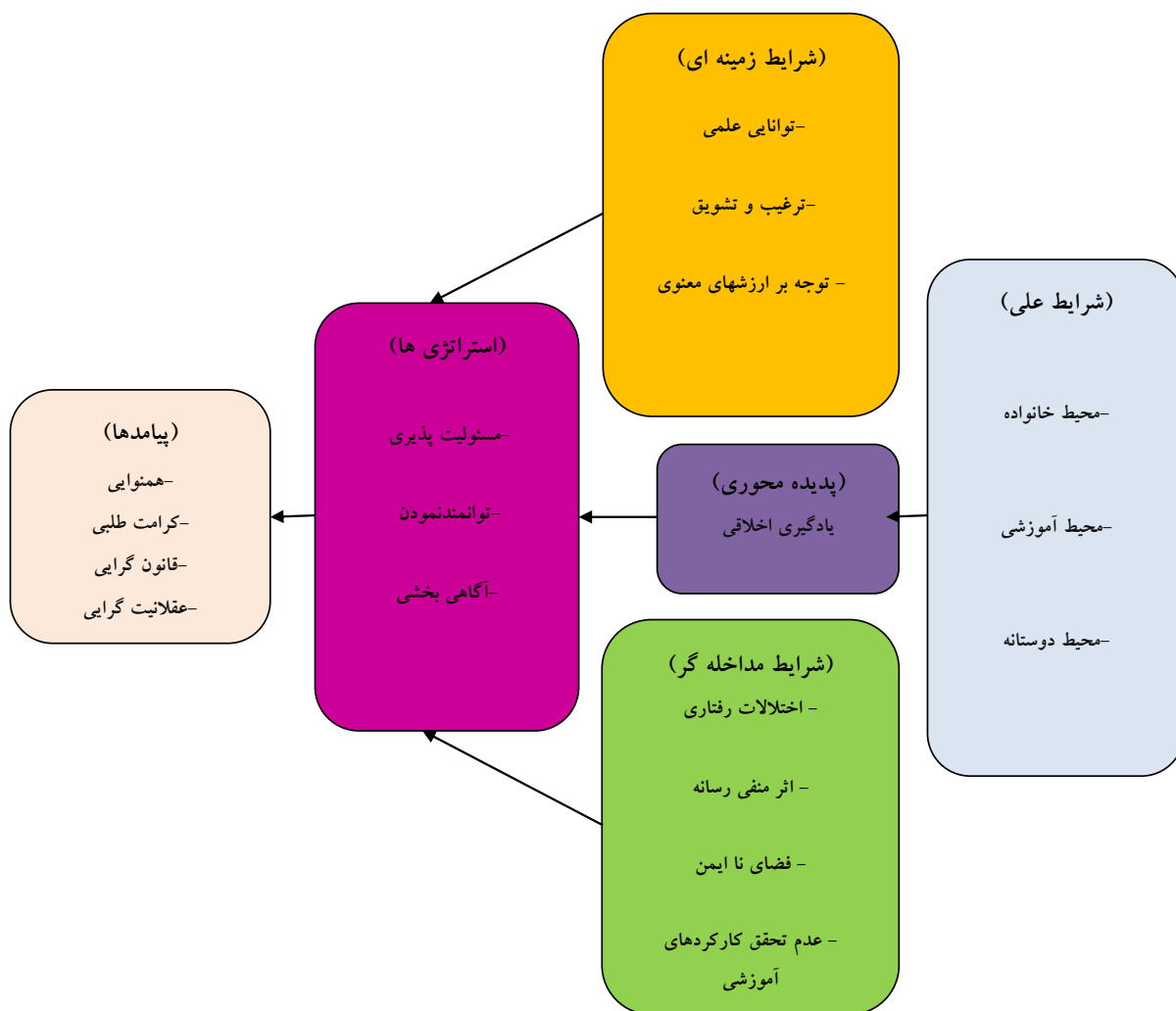
در جدول فوق یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل، حول محور هدف اصلی قرار گرفت و با پیوند دادن کدها (کدگذاری باز)، مفاهیم (کدگذاری محوری) مشخص شد. نتایج حاصل از تحلیل سوال شماره 1 مصاحبه (شرایط علی) نشان میدهد که از میان 14 شاخص

جدول 6: کدگذاری نهایی شرایط علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان و انجام کدگذاری انتخابی

سازه	کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدمفهوم	مفاهیم
رابطه علی مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان	۱	۱	MRA1	رفتار خانواده با مستمندان و آسیب دیدگان جامعه نقش بسزایی در تربیت اخلاقی فرزندان دارد.
	۲	۲	MRA2	خانواده به تربیت اخلاقی فرزندان نیازمند است.
	۳	۳	MRA3	خانه بهترین مکان است تا فرزندان از طریق آزمون و خطا بیاموزد چگونه بر وسوسه هایش پیروز شود و در شرایط پر تنش بر خود مسلط باشد و مناسب تربیت شوند.
	۴	۴	MRA4	اختلافات شدید خانوادگی مانع ایجاد روابط سالم میشود و آثار این مشاجرات و درگیری‌ها تا مدتها بر نوجوان باقی می ماند.
	۵	۵	MRA5	نوجوان و جوان در خانواده‌های آشفته، با مشکلات عدیده‌ای به خصوص در زمینه اخلاقی دست و پنجه نرم می کند.
	۶	۶	MRA6	خانواده‌های متزلزل که بر اثر طلاق یا مرگ از هم فرو پاشیده اند، محیط مساعدتری برای رشد رذایل اخلاقی دارند؛
	۷	۷	MRA7	در بسیاری از موارد کج رفتاری فرزندان ناشی از عدم وجود یا بی ثباتی قوانین اخلاقی در خانواده است؛ به این معنا که ممکن است در محیط خانه، اصول و ارزش‌های رفتاری روشن نباشد.

معلمان برای آموزش با دانش آموزان اخلاقی مدارا راحت هستند.	MRB1	تربیت اخلاقی
تربیت اخلاقی دانش آموزان با محیط آموزشی در ارتباط است.	MRB2	
مدارسی با جو سازمانی باز زمینه مساعدتری برای تربیت اخلاقی دانش آموزان فراهم می آورند.	MRB3	
استفاده از فعالیتهای یادگیری مشارکتی در مدارس نقش بسزایی در تربیت اخلاقی دانش آموزان دارد.	MRB4	
رعایت نظم و انضباط در مدرسه بر شکل گیری و ثبات اصول اخلاقی تاثیر گذار است.	MRB5	
تربیت اخلاقی دانش آموزان تحت تاثیر گروه همسالان قرار می گیرد.	MRC1	تربیت اخلاقی
تأیید و تشویق رفتارهای کودک و حمایت دوستانش از وی موجب می شود که احساس کند رفتار صحیحی داشته هرچند آن رفتار در جامعه و خانواده غلط باشد.	MRC2	

با توجه به تحلیل کیفی می توان مدل کیفی تربیت اخلاقی دانش آموزان را به شرح زیر ارائه نمود:

شکل 2: ابعاد و مولفه شناسایی شده تاثیرگذار بر تربیت اخلاقی دانش آموزان

پرداخته شد. پس از دسته بندی شاخص‌های شناسایی شده و اجرای کدگذاری اولیه محوری، پژوهشگر اقدام به انجام کدگذاری ثانویه محوری نمود و با ایجاد ارتباط محتوایی بین شاخص‌های به شناسایی مولفه‌های تحقیق پرداخت. در مرحله آخر از فرایند تحلیل کیفی، یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل، حول محور هدف اصلی قرار گرفت و با پیوند دادن کدها (کدگذاری باز)، مفاهیم (کدگذاری محوری) مشخص شد. نتایج حاصل از تحلیل سوالات مصاحبه نشان میدهد که از میان 88 شاخص (گویه) موجود، 6 بعد اصلی و 20 مولفه فرعی قابل شناسایی است. بر اساس ادبیات، پیشینه و نظریه‌های موجود و مطابق با پیش بین‌های صورت گرفته در فصل دوم و در راستا مدل مفهومی تحقیق این مولفه‌ها و شاخص‌های در قالب شکل

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل علی تربیت اخلاقی در دانش آموزان دوره ابتدایی: یک مطالعه کیفی با رویکرد گراندد تئوری می باشد. از جمع‌بندی مطالعات و پژوهش‌های پیشین، عوامل، ابعاد و مولفه‌های پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان مدارس دوره ابتدایی شهر تهران به دست آمد. سپس محقق در پرسشنامه این ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌ها را در قالب الگوی پارادیمی به ارزیابی گذاشت. با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده در فرمت مصاحبه که با فرایند تطبیق مستمر به نقطه اشباع نظری رسیده است بعد از تعریف سوالات اصلی، پژوهش (مصاحبه) که برای آن‌ها مقیاس کمی تعریف شده است، به کدگذاری مصاحبه‌های جمع‌آوری شده

زیر بعنوان مدل پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان مدارس دوره ابتدایی شهر تهران معرفی گردیدند. در دنیای پیچیده امروز هیچکس بی نیاز از تعلیم و تربیت نیست، امروز فعالیت در مدرسه و آموختن، خود بخش عظیمی از زندگی انسان هاست. اگر معلمان با اصول و مبانی و هدف‌های تعلیم و تربیت، ویژگی‌های دانش آموزان و نیازهای آنها و روش‌ها و فنون تدریس آشنایی نداشته باشند، هرگز قادر نیستند به عنوان سازندگان جامعه ایفای نقش کنند. مهم ترین عامل توسعه پرورش ذهنی علمی در یک جامعه نظام آموزشی است. در این نظام از بدو ورود تا آخرین دوره تخصصی، اخلاق علمی، اجتماعی، شیوه برخورد با مسائل و مشکلات به طور مستقیم آموزش داده می شود. تدریس یکی از عناصر اصلی فرآیند آموزش، پرورش است که در کارایی نظام آموزشی نقش موثری دارد. اندیشه ها، برخوردها، روشهای نو و بدیع و خلاق عمدتاً از نظام آموزشی ما مایه می گیرد، تفکر استنباط و استنتاج در تمامی ابعاد زندگی وجود دارد. تربیت اخلاقی از جمله مفاهیمی است که همواره مورد توجه نظام آموزشی بوده است. تربیت اخلاقی، آموزش اصول و ارزش‌های اخلاقی و فضیلت‌های اخلاقی است که در آن ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری اخلاق مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا نظام آموزشی نیز به سراغ تربیت اخلاقی رفته و در هدف گذاری خود برای همه دوره‌های تحصیلی اهداف اخلاقی را پیش بینی کرده است. اهداف اخلاقی اهدافی عام هستند که باید بر تمام آموزش‌ها حاکم باشند. برای رفع اشکال مطرح شده باید شیوه آموزش از جنبه ذهنی خارج شود و با تغییرات و تحولات اساسی، آموزش نوینی را در امر پرورش اخلاقی آغاز نماید. در خصوص این که "شاخص‌ها و مولفه‌های تربیت اخلاقی دانش آموزان در مدارس دوره ابتدایی شهر تهران چه می باشد و مدل پیش بینی آن چگونه است" نتایج تحلیل کیفی مصاحبه‌های صورت گرفته حاکی از این است که مولفه‌های اصلی پیش بینی تربیت اخلاقی دانش آموزان در مدارس ابتدایی عبارتند از: محیط خانواده، محیط آموزشی، محیط دوستانه، یادگیری شناختی، یادگیری عاطفی، یادگیری روانی-حرکتی، توانایی‌های علمی، ترغیب و تشویق، توجه بر ارزشهای معنوی، اختلالات رفتاری، اثرات منفی رسانه، فضای نا ایمن، عدم تحقق کارکردهای آموزشی، مسئولیت پذیر نمودن، توانمند نمودن، آگاهی بخشی، همنوایی، کرامت طلبی، قانونگرایی و عقلانیت گرایی. این یافته با نتیجه تحقیقات ساجدی (16)، زنگنه (17)، استمس (20)، گرشام، واتسون (21)، کینگ (22) همسو و مطابقت دارد.

پیشنهادهای پژوهش

-به والدین پیشنهاد می گردد جهت رشد تربیت اخلاقی فرزندان با مستمندان و آسیب دیدگان رفتاری مناسب داشته باشند.
- به والدین پیشنهاد می گردد جهت رشد تربیت اخلاقی اختلافات شدید خانوادگی و مشاجرات و درگیری‌ها در حضور فرزندان انجام ندهند.

-والدین به کودکان بیاموزند که توقع رفتاری اخلاقی از آنها دارند.
-والدین به کودکان بیاموزند توقع دارند از کلمات مناسب برای گفت و گو استفاده نمایند.
-پدر و مادر به والدین خود احترام بگذارند و با لحن مناسب با آنان صحبت کنند تا فرزندان بیاموزد چگونه با آنها رفتار کند.
-به فرزندان کمک کنید درباره نتایج عملش فکر کنند و سپس با او همراه شوید تصمیم‌های درست بگیرد.
-والدین با کودکان بازی‌های گروهی مانند قایم چشم، موشک بازی، مسابقه دوش، وغیره انجام دهند این امر، باعث تشویق کودکان به اهمیت قوانین و بازی‌های عادلانه می‌شود.
-والدین هر زمان که کودکان مثبت رفتار می‌کنند و رفتار صحیح اخلاقی را نشان می‌دهند، فرزند خود را ستایش کنند.
-به والدین پیشنهاد می گردد فرزندان را از تماشای تصاویر خشونت آمیز منع نمایند، تماشای تصاویر خشونت آمیز، تحقیرآمیز و تصاویری که همدلی را کم می کند بر تغییر رفتار اخلاقی دانش آموزان تاثیر گذار است.
-به والدین پیشنهاد می گردد بگذارند فرزندان مسئولیت کارهایش را بپذیرند و به جای دفاع از او، وی را با پیامدهای کارهایش رو به رو کنند.
-والدین قانون بگذارند که: «حرف‌های متعصبانه ممنوع». از ابتدا به فرزندان یاد دهند متلک‌های تحقیر قومی ممنوع؛ چرا که این حرف‌های توهین آمیز طرف مقابل را آزار می دهد و باعث ترویج تعصب، نفرت و نابردباری می شود.
-والدین به فرزندان بیاموزند در صورت بروز اشتباه حتماً عذرخواهی کنند و خجالت نکنند.
- به برنامه ریزان آموزش و پرورش پیشنهاد می گردد در برنامه ریزی‌ها خود به تشکیل مدارسی با جو سازمانی باز تاکید نمایند.
-به مدیران مدارس پیشنهاد می گردد جهت ثبات اصول اخلاقی، نظم و انضباط را در مدرسه همواره مورد تاکید قرار دهند.
-معلمان جهت رشد تربیت اخلاقی از روش بحث گروهی استفاده نمایند.
-معلمان در کلاس درس رفتارهای اخلاقی دانش آموزان را تقویت کرده و پاداش دهند.
-معلمان و مدیران در محیط مدرسه با دانش آموزان مودبانه رفتار کنند.
- به مدارس پیشنهاد می گردد نظارت بر دانش آموزان را افزایش دهند عدم توانایی در نظارت دانش آموزان در محیط مدرسه بر تربیت اخلاقی آنان تاثیر گذار است.
-به مدارس پیشنهاد می گردد در زمان ثبت نام دانش آموزان به مقوله غربالگری توجه بیشتری نمایند، عدم غربالگری مناسب و شناسایی دانش آموزان دارای مشکلات اجتماعی و فرهنگی و تعامل

معلمان به دانش آموزان بیاموزند مسئولیت رفتار بدشان را به عهده گیرند و جبران کنند، آنها باید از پیامد اشتباهاتش باخبر شوند و بدانند چگونه آن را اصلاح کنند.

آنها با سایر دانش آموزان مشکلات عدیده‌ای را بر بروز رفتار اجتماعی دانش آموزان پدیدار می‌سازد.
معلمان از دانش آموزان بخواهند از کلمات مودبانه اصلی مانند «خواهش می‌کنم، متشکرم، ببخشید، معذرت می‌خواهم، اجازه دارم و لطفاً بیشتر در کلاس درس استفاده کنند»

References

The Holy Quran

1. Shirvani Houshyari Z, Delavar A, Minaii A, Eskandari H. A comparison of two approaches based on remembrance and recognition in measuring moral development. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 2018;24(1):33-42. (In Persian)
2. Shirvani A. *Islamic Ethics and its Theoretical Foundations*. 7th ed. Qom: Dar al-Fikr; 2021. (In Persian)
3. Ma'nipour D. Construction of a Scale for Measuring Students' Moral Development. *Journal of New Ideas in Educational Sciences*. 2017;7(4):49-77. (In Persian)
4. Haji Sadeghi M. Identification of factors affecting the moral and social development of elementary school girls in Tehran. *Ma'arif Journal*. 2021;20(167):123-138. (In Persian)
5. Sheikh Rezaei A. Moral development of children and children's literature with a review of the works of Jamshid Khanian from the perspective of moral development. *Journal of New Approaches in Educational Management*. 2019;5(1):21-38. (In Persian)
6. Karimi F, Bagheri K, Sadeghzadeh Ghamari AR. The effect of three methods: group discussion on moral dilemmas, small group discussion with participatory approach, and lecture on the moral judgment development of female students in the second grade of high school. *Journal of New Psychological Research*. 2020;9(33):195-236. (In Persian)
7. Sadati Hosseini D. Principles governing the method of encouragement and punishment in moral education. *Roshan Journal*. 2016;119-134. (In Persian)
8. Sadat MA. *Islamic Ethics*. 7th ed. Tehran: Samt Publications; 2020. (In Persian)
9. Anasari F. Examining the moral development of bullied and non-bullied adolescents in early and middle adolescence. *Salamat-e-Ravan Journal*. 2021;1(18):17. (In Persian)
10. Janidi S. The relationship between moral judgment and ethical intelligence with moral behavior in normal adolescent girls and girls involved in prostitution, aged 14-17 in Tehran [master's thesis]. Allameh Tabataba'i University. 2019. (In Persian)
11. Najjarzadegan F. *An Approach to Ethics and Islamic Education*. 4th ed. Qom: Ma'aref Publications; 2020. (In Persian)
12. Sadeghi MR. *Social Foundations of Ethics*. Tehran: Ashareh Publications; 2017. (In Persian)
13. Hajideh Abadi M. *An Introduction to the Islamic Educational System*. 2nd ed. Qom: Global Center for Islamic Sciences; 2018. (In Persian)
14. Sanei Darreh Bidy M. *Philosophy of Ethics in Western Thought*. Tehran: Shahid Beheshti University Press; 2019. (In Persian)
15. Mobarakieh A. The role of the family in the emergence of juvenile delinquency. In: *Proceedings of the 3rd National Congress on Family Pathology*. Tehran: Shahid Beheshti University; 2017. p. 69-72. (In Persian)
16. Sajjadi N. Identification of factors affecting the moral development of junior high school students in Islamshahr [doctoral dissertation]. Tehran: Management School; 2021. (In Persian)
17. Zangeneh E. Approaches and methods of moral and value education. *Rahyaft Quarterly Journal*. 2021;2(4). (In Persian)
18. Taheri A. An analysis of the goals of moral and social education from the perspective of Herbert Marcuse. *Journal of Public Management*. 2021;35. (In Persian)

19. Mohammad Esmaeil E. A study and comparison of moral development in normal adolescents and adolescents with conduct disorder. *Journal of Research in Exceptional Children*. 2020;18(20-21):18-37. (In Persian)
20. Stams P. The relationship between moral development and responsibility. In: *New Directions and Pertinent Issues at the Academy of Management*. New Orleans; 2021. p. 149.
21. Gersham P, Watson E. The relationship between social skills and moral education. *Harvard Business Review*. 2021;82(10):139-146.
22. King J. Examining the moral development of children and the reasons for committing violent acts and even murder by them. *Research on Motivation in Education*. 2020;3(1):17-14.
23. Cladianos AK, Rechmond B. The relationship between moral development and participation in discussions about moral dilemmas. *J Meas Bus Excell*. 2020;11(3):4-20.
24. Gerich A, Amer, Fincham. Parental role modeling and its effect on children's moral development. Center for Advanced Human Resource Studies. Cornell University of New York; 2020.